گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(٩) – ژمارە(٤)، زستان ٢٠٢٤
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

ڕۆڵی ڕۆژنامەگەری لە نوێبونەوەی ئەدەبیاتی تورکیی سەردەمی ڕێکخستن لە نێوان ساڵی(١٨٦١-١٨٩٦)

کاروان ڕؤف طه میرانی
وەزارەتی ڕۆشنبیری، هەولێر،هەرێمی کوردستان، عێراق
Karuan.rauf87@gmail.com

زانیاریەکانی توێژینەوە

بەرواری توێژینەوە:
وەرگرتن: ٢٠٢٤/٦/١٣
پەسەندکردن:٢٠٢٤/٨/١٤
بڵاو کردنەوە:زستان٢٠٢٤

ووشە سەرەکییەکان
Journal, Turkish Literature, News Paper, renewal, Turkish journalism

Doi:
10.25212/lfu.qzj.9.4.20

پوختە

سەردەمی ڕێکخستن (Tenzimat Dönemi) سەردەمێکە، لە ناوەڕاستی سەدەی نۆزدەهەم لە نێو ئیمپراتۆریەتی عوسمانی دەستی پێکردووە و نوێنەرایەتی پرۆسەی مۆدێرنیزم دەکات. ئەم ماوەیە کە بەنوسینی گوڵخانە پیرۆز دەستی پێکرد، لە ساڵی 1839 لەلایەن (سوڵتان عەبدولمەجید)ەوە ڕاگەیەندرا. سەردەمی ڕێکخستن سەردەمێک بوو کە چاکسازی جۆراوجۆر لە ئیمپراتۆریەتی عوسمانی ئەنجامدرا و گۆڕانکاری بەرچاو لە بوارەکانی کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابووریدا زمان و ئەدەبیاتی تورکی ڕوویدا. سەردەمی ڕێکخستن وەک ڕەنگدانەوەی هەوڵەکانی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی بۆ مۆدێرنکردن تەماشا دەکرێت، ئەو چاکسازییانەی لەم ماوەیەدا ئەنجامدراون بەردی بناغەی چاکسازیەکانی عوسمانی بوون. بەهۆی ئەوەی ئەدەبی عوسمانی کەوتبووە نێوان ئەدەبیاتی عەرەبی و فارسی، کە دوو ئەدەبیاتی گەورە و فروان و پێشکەوتوو کاریگەری ناوچەکە بون، ئەدەبیاتی عوسمانی کاریگەری ئەوتۆی نەبوو، بەشێوەیەک نەیتوانی بوو لەناو سنوری دەسەڵاتی سوڵتانی عوسمانیدا جێی خۆی بکاتەوە، ئەمەش بووە هۆی ئەوەی لە سەردەمی سوڵتان (عبدلمجید) سوڵتانی عوسمانی بڕیاری سەردەمی ڕێکخستن لەساڵی ١٨٣٩ز دەرکرد، دوای زیاتر لە بیست ساڵ و، لە کۆتایی ساڵی ١٨٦٠ نوسەر و ئەدیبەکان لە ڕێگایی ڕۆژنامە و

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەرپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(٩) – ژمارە(٤)، زستان ٢٠٢٤
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

بڵاوکراوەکانەوە کە لە ژێر کاریگەری ئەدەبیاتی رۆژئاوادا بوون، ئەدەبیاتی تورکی دەستی بە نوێ بوونەوە کرد.
لەم قۆناغەدا، نوێبوونەوەی ئەدەبیاتی تورکی لە رێگەی دەرکردنی رۆژنامەکانەوە چەند نووسەرێک هەنگاوی بوێریان نا لە بوارە جیاجیاکانی ئەدەبدا، ئەمەش بوە هۆی ئەوەی چالاکییەکانی ڕۆژنامەگەری بە تایبەتی لە سەردەمی رێکخستن زیادیکرد و لەم قۆناغەدا ئەدەبیات دەستی بە نوێ بوونەوەکرد. بەو پێیەی ڕۆژنامەکان بە ئاسانی دەیانتوانی بگاتە ڕای گشتیی، ئەمەش وایکرد کە بەرهەمە ئەدەبییەکان بڵاوببنەوە و خوی خوێندنەوەی خەڵکیان گۆڕی، جگە لەوەش ڕۆژنامەکان دەرفەتیان ڕەخساند کە بیرۆکەی نووسەران بە خێرایی بڵاوبکرێنەوە. بەمشێوەیە نووسەران بە نووسینی بابەت ڕەخنە لە کێشە کۆمەڵایەتییەکان دەگرت و سەرنجی خەڵکیان ڕاکێشا و هۆشیارییان دروست دەکرد.

پێشەکی:

ڕۆژنامەگەری ئامرازێکە بۆ گەیاندنی خێرای هەواڵ و ڕووداو و زانیاری بەکاردێت. هەر لەبەر ئەم هۆکارە زۆرجار ئەو دەقانەی لە بواری ڕۆژنامەگەریدا دەنووسرێن، بە بەکارهێنانی زمانێکی ڕون و پوخت دەنووسرێن. بەڵام تەکنیکە ئەدەبییەکان لە بواری ڕۆژنامەگەریشدا کەڵک وەربگیرێت. بۆ نموونە دەتوانرێت تەکنیکەکانی گێڕانەوە لە هەواڵەکاندا بەکاربهێنرێت، ڕۆژنامەنووسان دەتوانن چیرۆکی ڕووداوێک بگێڕنەوە بۆ ئەوەی ڕووماڵەکانیان زیاتر ناچارکەر بن
.

هۆکاری هەڵبژاردنی بابەتەکە. وەک قوتابیەکی کورد،کە لە تورکیا بڕاواننامەی ماستەر لە ئەدەبیاتی نوێی تورکی بەدەستهێنا، لە وانەکانی نێو ئەدەبیاتی نوێی تورکی بۆم دەرکەوت پەیوەندیەکی قوڵ لە نێوان ئەدەبیات ورۆژنامەگەریدا هەیە، بۆیە لەم توێژینەوەیەدا هەوڵمداوە بە شیوەی زانستی پەیوەندی رۆژنامەگەری و ئەدەبیاتی نوێ تورکی دەربخەم.

سنووری توێژینەوەکە. سنوری توێژینەوەکەم رۆژنامەکانی جموریەت و حوریەتی تورکیە.

میتۆدی توێژینەوەکە. لەم توێژینەوەیەدا سودمان لە میتۆدی (وەسفیی) بینیوە.

ئامانجی توێژینەوەکە: لە نێوان ڕۆژنامەگەری و ئەدەبدا لێکچوون هەیە. هەردووکیان ئامرازن بۆ گێڕانەوەی ڕاستییەکان بە بەکارهێنانی هێزی زمان. لە کاتێکدا ڕۆژنامەگەری هەوڵی پاراستنی وردبینی و بێلایەنی هەواڵەکان دەدات، ئەدەب لە لێکدانەوە و ئەزموونە کەسییەکانی نووسەر بۆ گێڕانەوەی ڕاستییەکان کەڵک وەردەگرێت جگە لەوەش بەشێک لە ڕۆژنامەنووسان نووسەری ئەدەبییشن و ئەزموونی ڕۆژنامەگەریی خۆیان لە بەرهەمەکانیاندا بەکاردەهێنن. بۆ نموونە (ئێرنست هێمینگوای) زۆرجار ئەزموونی ڕۆژنامەگەریی خۆی لە بەرهەمە ئەدەبییەکانیدا کەڵک وەرگرتووە، کە وەک ڕۆژنامەنووس دەستی پێکردووە. لە کۆتاییدا، پەیوەندییەکی نزیک لە نێوان ڕۆژنامەگەری و ئەدەبدا هەیە. هەم ڕۆژنامەگەری و هەم ئەدەبیات ئامرازی پەیوەندی نووسراو و زارەکین بۆ یارمەتیدانی خەڵک بۆ تێگەیشتن و پێدانی زانیاری.

پێکهاتەی توێژینەوەکە. ئەم توێژینەوەیە لە پوختە و پێشەکی و دووبەش و ئەنجام و لیستی سەرچاوەکان پێکهاتووە.

بەشی یەکەم. ئەدەب لە دیدی نوسەرانی تورک

1.1رۆڵی رۆژنامەنووسان لە بوارە ئەدەبیەکاندا

2.1ڕۆڵی نووسەر لە گەشەپێدانی ڕۆژنامەگەریدا

3.1لێکچوون لە نێوان ئەدەب و ڕۆژنامەگەریدا

بەشی دووەم. سەرهەڵدان و نوێ بوونەوەی ئەدەبی تورکی

1.2کاریگەری نووسەر و ڕۆژنامە لە سەردەمی تەنزیماتدا

2.2رۆڵی رۆژنامەی سەروەتی فنون لە ئەدەبیاتی مۆدێرندا

ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

3.2یاسای زمان و ژانەرە ئەدەبیەکان

بەشی یەکەم:

ئەدەب لە دیدی نوسەرانی تورک:

ئەدەب، بریتییە لە دیسیپلینێکی هونەری کە مرۆڤەکان لە ڕێگەی دەقی نووسراوەوە هەست و بیر و خەونەکانی خۆیان دەردەبڕن. دەتوانێت بەرهەمی ژانەرە جیاوازەکانی وەک: شیعر، ڕۆمان، کورتە چیرۆک، شانۆنامە، وتار و ڕۆژنامەنووس بەرهەم بهێنێت. مەبەست لە ئەدەب ئەوەیە کە ئەزموونی مرۆڤ بۆ خوێنەر بڵێت، وا لە مرۆڤەکان بکات بیربکەنەوە، کاریگەرییان لەسەر دروست بکات و ئەزموونێکی سۆزداری پێشکەش بکات. سەرکەوتنی ئەدەب بەندە بە جوانیناسی و ناوەڕۆک و مانای زمان و دەربڕین کە نووسەر بەکاری دەهێنێت. ئەدەب دەتوانێت باس لە پرسە کۆمەڵایەتی و سیاسی و مێژوویی و کولتوورییەکان بکات و یارمەتی مرۆڤ بدات لە جیهان و خۆیان تێبگەن. (Pamuk, 1990:79)

نووسەرانی تورک بە شێوازی جیاواز پێناسەیان بۆ ئەدەب کردووە. ئەمانە هەندێك نموونەن: ئەحمەد حەمدی تانپنار ئەدەبیاتی بە "ژیانی مرۆڤ بە وشەیەکی جوانکراو" پێناسە کردووە، ئۆرهان پاموک باسی لەوە کردووە کە ئەدەب ئامرازێکە بۆ "دامەزراندنی دیالۆگ لەگەڵ ئەدەبی جیهانی، ڕەنگدانەوەی میراتی دەوڵەمەندی کولتووری وڵات و گێڕانەوەی شتێک لە بارەی مانای ژیان بە خوێنەر." ئاتیلا ئیلهان ئەدەبیاتی بە "تۆمارکردنی ژیانی پێداچوونەوە" پێناسە کردووە. سەباحەدین عەلی ئەدەبی بە "ئاوێنەیەک، وەرگێڕێک کە ڕەنگدانەوەی هەست و بیری کۆمەڵگا" وەسف دەکات. یاشار کەمال ڕایگەیاندووە کە ئەدەب "ڕێگایەکە کە سۆزی نەمریی لە مرۆڤەکاندا تێر دەکات ." ئەم پێناسانە جەخت لەوە دەکەنەوە کە ئەدەب هونەرێکە دەست دەخاتە سەر جیهانی ناوەوەی مرۆڤەکان و ڕەنگدانەوەی و دەربڕینی هەست و بیری مرۆڤە بۆ کولتوور و بەهاکانی کۆمەڵگا ، نووسەرانی تورک بە گشتیی جەخت لەوە دەکەنەوە کە ئەدەب مانا بۆ ژیانی مرۆڤەکان زیاد دەکات. (Oran,2008:142)

ڕۆژنامەگەری لە دیدی نوسەرانی تورک

ڕۆژنامەگەریی، پیشەیەکە کە هەواڵ و شرۆڤە و بابەتی نووسراوی دیکە کۆدەکاتەوە و ڕێکدەخات و بڵاوی دەکاتەوە. ڕۆژنامەنووسان بەدواداچوون بۆ ڕووداوە هەنووکەییەکان دەکەن و کاردەکەن بۆ دڵنیابوون لە وردبینی و بێلایەنی هەواڵەکان. جگە لە هەواڵ، ڕۆژنامەگەری دەتوانێت جۆرە جیاوازەکانی نووسینیش لەخۆ بگرێت وەک: چاوپێکەوتن، ستوونی بابەت و سەرنوسەریی. ڕۆژنامەنووسان لە ڕێگەی میدیای جۆراوجۆرەوە وەک: ڕۆژنامە، گۆڤار، تەلەفزیۆن، ڕادیۆ یان ئینتەرنێت هەواڵەکانیان بڵاودەکەنەوە. ڕۆژنامەگەریی بە یەکێک لە بەردی بناغەی کۆمەڵگەی دیموکراسی دادەنرێت و گرنگە هەواڵ بە شێوەیەکی ورد و بێلایەن و ڕاستگۆیانە بخرێتەڕوو.(Ercan, 2012:160)

نووسەرانی تورک بە شێوازی جیاواز پێناسەی ڕۆژنامەگەرییان کردووە.

بۆ نموونە: ئەحمەد حەمدی تانپنار ڕۆژنامەگەریی بە "ڕێنوێنیکردنی میللەت" پێناسە کردووە. لە بەرامبەردا ئاتیلا ئیلهان، ڕۆژنامەگەریی بە "ئازادی چاو و گوێ" دەربڕیوە. یاشار کەمال ڕۆژنامەگەریی بە "هونەری بیرکردنەوە و پرسیارکردن و کرداری خوێنەر" پێناسە کردووە. لە بەرامبەردا ئەلیف شەفەق، ڕۆژنامەگەریی بەم شێوەیە پێناسە دەکات کە "وتەبێژی خەڵک بێت، دەنگی ئەوان بێت و هەست و بیرکردنەوەکانیان لێک بداتەوە". ئۆرهان پاموک ڕۆژنامەگەریی بە "هونەری گەڕان بەدوای ڕاستییەکان" پێناسە کردووە. هەموو ئەم پێناسانە جەخت لەوە دەکەنەوە کە ڕۆژنامەگەری خزمەت بە ئامانجی ئاگادارکردنەوەو وا لە خەڵک دەکات بیربکەنەوە و پرسیار بکەن. جگە لەوەش جەخت لەوە کرایەوە کە ڕۆژنامەگەریی بە شێوەیەکی ورد و بێلایەن و ئەخلاقی و ئازاد ئەنجام بدرێت، ئەم پێناسانە لەسەر ئەوە کۆکن، کە ڕۆژنامەگەریی ئەرکێکی کۆمەڵایەتییە، پێویستی کۆمەڵگا بۆ زانیاری دابین دەکات و یارمەتیدەرە بۆ ئاشکراکردنی ڕاستییەکان.(Ali,2007:32)

ڕۆڵی ڕۆژنامەنووسان لە بوارە ئەدەبیەکاند

ڕۆژنامەنووسان دەتوانن وەک پردێک لە نێوان ڕۆشنبیران و نووسەراندا مامەڵە بکەن، کە کاریگەرن لە سەرهەڵدانی بەرهەمی ئەدەبیدا. بە تایبەت؛ لە پرۆسەی مۆدێرندا، بڵاوبوونەوەی ڕۆژنامەکان

هۆکارێکی گرینگ بووە لە گەشەسەندنی ئەدەبدا، ڕۆژنامەکان بەرهەمی نووسەرانیان بڵاودەکردەوە و توانیان لەگەڵ خوێنەران کۆببنەوە(Türk, 2005:106).

هەروەها ڕۆژنامەنووسان دەتوانن ڕۆڵێکی گرنگ بگێڕن لە دۆزینەوەی نووسەری نوێ لە جیهانی ئەدەبیدا. بەبڵاوبوونەوەی یەکەمیین بەرهەمی نووسەران، دەتوانێت ببێتە خاڵی وەرچەرخان لە ژیانی ئەدەبییاندا. بۆیە ڕۆژنامەنووسان کە نووسەری نوێ دەدۆزنەوەو بە بەرەوپێشبردنی کارەکانیان دەتوانن بەشدارییەکی بەنرخ لە جیهانی ئەدەبیدا بکەن.

ڕۆڵی ڕۆژنامەنووسان لە ئەدەبدا تا ڕادەیەک گرینگە. ڕۆژنامەنووسان دەتوانن بە دەربڕینی بیرۆکەکانیان بە شێوەی نووسراو بەشداری بکەن لە سەرهەڵدانی بەرهەمە ئەدەبییەکان. جگە لەوەش بڵاوبوونەوەی ڕۆژنامەکان کاریگەرییەکی زۆری لەسەر پەرەسەندنی ئەدەب هەبووە. ڕۆژنامەنووسان ڕۆڵێکی کاریگەر دەگێڕن لە پرۆسەی چاپ و بڵاوکردنەوەی بەرهەمە ئەدەبییەکان. ڕۆژنامەنووسان، لە پەیوەندیدان لەگەڵ دەزگاکانی چاپ و بڵاوکردنەوە و گۆڤارەکان، کە بەرهەمەکان بڵاودەکەنەوە، هەوڵ دەدەن بۆ بڵاوکردنەوەی بەرهەمی نووسەران و ناساندنیان لە جیهانی ئەدەبیدا (Özyürek, 2006:47).

ڕۆڵی نووسەر لە گەشەپێدانی ڕۆژنامەگەریدا

کەسایەتییە ئەدەبییەکان ڕۆڵێکی گرنگیان هەیە لە پەرەپێدانی ڕۆژنامەگەریدا. بابەتەکانی نووسەران لە ڕۆژنامەکاندا یارمەتیدەرن بۆ بەرزکردنەوەی کوالیتی ڕۆژنامەکان و بۆ ڕاکێشانی سەرنجی خوێنەران. کردنەوەی لاپەڕەکانی ئەدەبیات و بڵاوکردنەوەی بەرهەمی ئەدەبیی بە بەشداری نووسەر و کەسایەتییە ئەدەبییەکان بەڕێوەدەچێت.(Ekmekçi, 2016:77)

ڕۆلی نووسەر لە پەرەپێدانی ڕۆژنامەگەریدا زۆر گرنگە، چونکە نووسەران بە وتارەکانیان کە لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکاندا بڵاودەکرێنەوە، بەشداری لە گەشەپێدانی ڕۆژنامەگەریدا دەکەن.

ئەو بابەتانەی نووسەران کە لە ڕۆژنامەکاندا بڵاویدەکەنەوە یارمەتیدەرن بۆ بەرزکردنەوەی کوالیتی ڕۆژنامەکان، بۆ ڕاکێشانی سەرنجی خوێنەران. زمان و شێواز و تەکنیکەکانی دەربڕین کە نووسەران بەکاری دەهێنن بەشدارن لە کوالیتی ئەدەبی ڕۆژنامەکان(İnce, 2009:5).

هەروەها کردنەوەی لاپەڕەی ئەدەبیات لە ڕۆژنامەکاندا بە بەشداری نووسەران بەدی دێت. بەرهەمە ئەدەبییەکانی نووسەران وەک: چیرۆک، شیعر، وتار و ڕەخنە لە لاپەڕەی ئەدەبی ڕۆژنامەکاندا ڕوودەدەن، ڕۆڵی نووسەرانی ئەدەبیی لە پەرەپێدانی ڕۆژنامەگەریدا، یارمەتی ڕۆژنامەنووسانەکان دەدات بۆ پەرەپێدانی شێوازی ئەدەبی خۆیان و زیادکردنی ڕەهەندێکی ئەدەبیی بۆ پیشەی ڕۆژنامەگەریی. نووسەران ڕۆڵێکی گرنگ دەگێڕن لە گەشەپێدانی ڕۆژنامەگەریدا، چ لە ڕووی ناوەڕۆک و چ لە ڕووی شێوازەوە.(Eraslan, 2018:106).

لێکچوون لە نێوان ئەدەب و ڕۆژنامەگەریدا

لێکچوونێکی زۆر لە نێوان ڕۆژنامەگەریی و ئەدەبدا هەیە. هەردووکیان ئامرازن بۆ گێڕانەوەی ڕاستییەکان بە بەکارهێنانی هێزی زمان. هەروەها ڕۆژنامەنووسان و نووسەران هەمان تەکنیک بەکاردەهێنن بۆ گێڕانەوەی وردی پەیامێک یان چیرۆکێکی دیاریکراو(Genç, 2016:39).

گرینگترین لێکچوون لە نێوان ئەو دوو بوارەدا ئەوەیە، کە هەواڵ و بەرهەمی ئەدەبی هەردووکیان دەست لە ژیانی مرۆڤەکان دەدەن، بڵاوکراوەکان و بەرهەمە ئەدەبییەکان باس لە ئەزموون و هەست و بیرکردنەوەکانی ژیانی مرۆڤەکان دەکەن.

لێکچوونێکی دیکەی ڕۆژنامەگەری و ئەدەب ئەوەیە، کە پێویستییە هەردووکیان پەیامێک یان چیرۆکێک بە شێوەیەکی سەرنجڕاکێش بگێڕنەوە. ڕۆژنامەنووسان گرنگی بە هەڵبژاردنی وشە و ئینتوناسیۆن و چیرۆکگێڕان دەدەن بۆ ئەوەی هەواڵەکان بە کاریگەرترین شێوە بخەنەڕوو. بە هەمان شێوە ئەدەب: گرنگی بە وردییەکانی گێڕانەوە و دەروونی کارەکتەرەکان و هەڵبژاردنی وشە دەدات بۆ گێڕانەوەی چیرۆکێک (Tampınar, 1949:15).

لە کۆتاییدا، لێکچوونەکانی ڕۆژنامەگەریی و ئەدەب ئەوەیە، کە هەردووکیان ئامرازن بۆ بەکارهێنانی هێزی زمان بۆ گێڕانەوەی ڕاستییەکان و دابینکردنی ئەزموونێکی سۆزداری بۆ خوێنەران. هەروەها هەردووکیان هەمان تەکنیک بەکاردەهێنن بۆ گەیاندنی پەیام و شێوەی ژیانی مرۆڤەکان و هەوڵی چارەسەرکردنیان بە شێوەیەکی باشتر.(Yıldız, 2016:41)

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(٩) – ژمارە(٤)، زستان ٢٠٢٤
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

بەشی دووەم

سەرهەڵدان و نوێ بوونەوەی ئەدەبی تورکیی:

ئەدەبیاتی عوسمانیی، لە نێوان ئەدەبیاتی عەرەبی و ئەدەبیاتی فارسی ون ببوو، یاخود بڵێین پێشکەوتنێکی ئەوتۆی بەخۆیەوە نەبینی بوو، بۆیە لەسەردەمی سوڵتان عەبدولحەمید، لە ١٣ تشرینی دووەمی ١٨٣٩ فەرمانێک دەرچوو، وەک یاسا و رێکخستنێکی یاسای نوێ لە ژیانی دەوڵەتی عوسمانیدا، کە ئامانج لە دەرکردنی ئەم فەرمانە بە ئەنجام گەیاندنی هەندێ چاکسازی بوو لە دەوڵەتی عوسمانی و گەیاندنی بە کاروانی شارستانیەتی ئەوروپی ئەم فەرمانەش رەنگدانەوەی لەسەر ژیانی ئەدەبیی و رۆشنبیری دەولەتی عوسمانی دورست کرد. دوای بیست ساڵ لە دەرچوونی فەرمانی رێکخستنەکان، نووسەری ناسراوی تورکی (شناسی) ساڵی ١٩٦٠ رۆژنامەی (ترجمان الاحوال)ی وەک رۆژنامەیەکی زمان حاڵی تەوژمی ئەدەبی نوێ لە ئەدەبی تورکیدا، دەرکرد.(Boz, 2019:21) لەرێگای ئەو رۆژنامەیەوە، پشتی بە رۆشنبیری ئەوروپی بەست و هەوڵی ئەوەیدا جۆرە لاساییەکی ئەو رۆشنبیرییە بکاتەوە، ئەو تەوژمە ئەدەبییەیان ناونا: ئەدەبی رێکخستنەکان. ئەم تەوژمە لاسایی ئەدەبی رۆژئاوابوو بەتایبەت ئەدەبی فەرەنسی، (شوناس و ئەحمەد وەفیق پاشا) کەوتوبونە ژێر کاریگەری شاکارە کلاسیکییە فەرەنسییەکان، بەڵام (نامیق کەمال و ئەحمەد مەدحەتە ئەفەندی)، یەکەم سەرنوسەری رۆژنامەی (زەوڕا)ی عێراقیی، کە کەوتبونە ژێر کاریگەری رۆمانتیکی فەڕەنسی، هەریەک لەو دوو کۆمەڵەیە لە رێگای بڵاوکراوەکانیانەوە هەوڵیان دەدا لە کاتی لاسایی کردنەوەی ئەدەبی فەرەنسیدا ئەدەبێکی نوێی تورکی دابهێنن.(Korkmaz, 2014:415)

ئەو تەوژمە تا ساڵی ١٩٠٩ درێژەی کێشا لە لایەن شاعیرو ئەدیبانی وەک (شناسی، ضیا پاشا، نامیق کەمال، ئەحمەد مەدحەت ئەفەندی، رجائی زادە ئەکرەم، عەبدلحەق حامد، سامی پاشا، زادە سزائی)... چەندانیتر، تا هاتنە پێشەوەی بزوتنەوەی ئەدەبی نوێ، کە لەساڵی ١٨٩٦ بە دەرکردنی گۆڤاری (سامانی هونەر) دەستی پێکردو تا ساڵی ١٩٠١ کە کۆمەڵێ لاوی تورکی بوون، بە پێشرەویی نوسەری ناوداری تورکی (رجائی زادە ئەکرەم) و چەند نوسەرێکی وەک: (تۆفیق فیکرەت، خالید ضیا، جەناب شەهابەدین حوسێن جاهید یاڵچن، ئەحمەد حیکمەت، محمد رئووف،سلێمان نضیف، سلێمان نسیب، حوسێن سوعاد، حوسێن سیرت، علی ئەکرەم، جەلال ساهیر،فائق عەلی) ئامانجی ئەو تەوژمە توانی

ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

ئەدەبی تورکی لە ڕووی شێوەو ناوەڕۆکەوە نوێ بکاتەوە، لەگەڵ ئەوەشدا شێوازی کۆنی تورکیش بپارێزێت بە بەکارهێنانی وشەی عەرەبی و فارسی و بەکارهێنانی کێشی عەروزی عەرەبی.(Altunağay, 2014:286)

نوێبوونەوەی ئەدەبیاتی تورکی لە ڕێگەی ڕۆژنامەگەرییەوەو لە سەردەمی تەنزیماتدا بەدەست هاتووەو دابەشبوونی کولتووریشی لێکەوتوەتەوە. لە لایەکی ترەوە ئیمپراتۆری عوسمانی خەونی بە چەکی ئاگرین و کەشتی جەنگییەوە دەبینی. لەلایەکی تریشەوە دەستی کرد بە نوێکردنەوەی ئەدەبیات بە ئیمتیالکردنی ڕۆژئاوایی. ڕۆژنامەگەریش بە ئاسانی بەشێک بوو لەم چالاکییانە. لە سەردەمی تەنزیماتدا ڕۆژنامە و ڕۆژنامە کۆمەڵایەتییەکان دەردەچوون بۆ ئەوەی خێراتر و کاریگەرتر ڕەنگدانەوەی هەبێت. هەروەها زۆرجار ڕۆژنامە بۆتە سەکۆیەک بۆ بڵاوکردنەوەی بەرهەمی ئەدەبی و بەرەوپێشبردنی بەرهەمی نووسەران(Kırış, 2009:5).

لەو ڕۆژنامانەی کە لە سەردەمی تەنزیماتدا دەردەچون، بابەتگەلێکی ئەدەبییان وەک: ڕۆمان، چیرۆک و شانۆگەرییەکی نوێ بەفۆڕمێکی نوێی زمانی تورکی بڵاودەکردەوە، بەمەش بەشداربون لە نوێکردنەوەی زمانی تورکیی، ئەمەش سەرەتایەکی نوێ بو بۆ ڕۆژنامەگەری تورکیی و قۆناغی هەستانەوەی.

ئەدەبیاتی تورکی نەک تەنیا لە سەردەمی تەنزیمات، بەڵکو لە ساڵانی دواتریشدا چەندان جار نوێ بووەوە. سەردەمی کۆمارییەکان وەرچەرخانێکی گرنگە، بەتایبەتی لە ئەدەبیاتی تورکیدا. لەگەڵ دامەزراندنی دامەزراوەکانی وەک "دامەزراوەی زمانی تورکی" و "کۆمەڵگەی مێژوویی تورکیا" لەلایەن ئەتاتورک و پاڵپشتیکردنی لە ئەدەبی تورکی، چەندین بزووتنەوە و شێوازی جیاواز لە ئەدەبی تورکی سەریان هەڵدا. نووسەرانی سەردەمی کۆماری بە بەرهەمهێنانی کۆمەڵێک بەرهەم بە شێوازی جیاجیا وەک: ڕیالیزمی سۆسیالیستی، ڕۆمانسیزم و ڕیالیزمی سۆسیالیستی ئەدەبی تورکییان دەوڵەمەندتر کرد(Özgen, 2015:10).

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەرپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(٩) – ژمارە(٤)، زستان ٢٠٢٤
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

کاریگەری نووسەر و ڕۆژنامە لە سەردەمی تەنزیماتدا:

ئەو نووسەر و ڕۆژنامانەی لە سەردەمی تەنزیماتدا ڕۆڵێکی گرنگیان لە نوێبوونەوەی ئەدەبی تورکیدا هەبووە. بەرهەمەکانیان پێشەنگ بوون لە پێکهێنانی زمانێکی نوێ و ژانری نوێ لە ئەدەبی تورکیدا، سەردەمی تەنزیمات قۆناغێکی گرنگە لە نوێبوونەوەی ئەدەبی تورکیدا و زۆرێک لە نووسەران و ڕۆژنامەکان پێشەنگی ئەم بزووتنەوەی نوێبوونەوەیە بوون. هەر بۆیە لێرەدا چەند نووسەر و ڕۆژنامەیەک دەخەینە ڕوو کە لە سەردەمی تەنزیماتدا ڕۆڵیان لە نوێبوونەوەی ئەدەبی تورکیدا هەبووە (Köse, 2018:72).

A-ڕۆژنامەی "تاسفیری ئەفکار": یەکێکە لە یەکەم ڕۆژنامەکانی تورکیا کە لە سەردەمی تەنزیماتدا دەرچووە. ڕۆژنامەکە ڕێگەی بە بڵاوکردنەوەی بابەتی ئەدەبی و پێشخستنی بەرهەمی نووسەران دا.

B-ڕۆژنامەی :"Tercüman-ı Ahval" یەکێکە لەو ڕۆژنامە گرنگانەی کە لە سەردەمی تەنزیماتدا دەرچووە. ڕۆژنامەکە ڕۆڵێکی گرنگی هەبوو لە نوێبوونەوەی ئەدەبدا. نووسەرانی بەناوبانگی وەک شیناسی، ئەحمەد میتات ئەفەندی و نامیک کەمال بۆ ڕۆژنامەکە کاریان کردووە(İnce, 2010:270).

C-ڕۆژنامەی "حوریەت": ڕۆژنامەیەکی گرنگی ترە کە لە سەردەمی تەنزیماتدا دەرچووە. ڕۆژنامەکە ڕێگەی بە بڵاوکردنەوەی بابەتی ئەدەبی و پێشخستنی بەرهەمی نووسەران دا.

D-شیناسی: یەکێکە لە نووسەرە گرنگەکانی سەردەمی تەنزیمات. لە ڕۆژنامەی "Tercüman-ı Ahval" وتارەکانی نووسیوە و بەشداری لە پێکهێنانی زمانێکی نوێی لە ئەدەبی تورکیدا کردووە. شیناسی ڕەخنەی شانۆیی و بابەتی ئەدەبی لە ڕۆژنامەی "تێرجومان ı-ئەهڤاڵ" نووسیوە و کاری لەسەر یاساکانی زمان و ڕێنووسی کردووە.

E-نامیق کەمال: یەکێکە لە نووسەرە گرنگەکانی سەردەمی تەنزیمات. لە ڕۆژنامەکانی "ئیبریت" و "تەرجومان-ی ئەهڤاڵ " کاری کردووە و بە وتارەکانی کە لە ڕۆژنامەکاندا بڵاودەکرانەوە، بەشداری لە نوێبوونەوەی ئەدەبی تورکیدا کردووە. نامیک کەمال کۆمەڵێک شانۆ، ڕۆمان و بەرهەمی شیعری جوان و بەپێزی بەرهەم هێناوە. (Şeref, 2011:5)

F-ئەحمەد مەتحەت ئەفەندی: یەکێکە لە نووسەرە بەرهەمدارەکانی سەردەمی تەنزیمات. لە ڕۆژنامەکانی "تەرجومان-ئەهڤاڵ" و "حوریەت" کاری کردووە و بە بابەتەکانی، کە لە ڕۆژنامەکاندا

بڵاودەکرانەوە بەشداری لە نوێبوونەوەی ئەدەبی تورکیدا کردووە. ئەحمەد مەتحەت ئەفەندی کۆمەڵێک چیرۆک و ڕۆمانی بەرهەم هێناوە. (باقر صاحب2016:72 ,))

G-ڕێجایزادە مەحمود ئەکرێم: لە ڕۆژنامەی "تەرجومان-ی ئادالێت" وتارەکانی نووسیوە و چەند ڕۆمانێکشی نوسیوە.

H-عەلی سواوی: لە ڕۆژنامەی "ئیرشاد" وتارەکانی نووسیوە و بەشداری لە پێکهێنان و نوێبونەوەی شانۆی لە ئەدەبی تورکیدا کردووە.

İ-زیا پاشا: لە ڕۆژنامەکانی "تاسڤیری ئەفکار" و "حوریەت" وتارەکانی نووسیوە و بەشداری کردووە لە پێکهێنانی تێگەیشتنێکی نوێ بۆ شیعر لە ئەدەبیاتی تورکیدا(Ebru, 2011:13) .

ڕۆڵی ڕۆژنامەی سەروەتی فنون لە ئەدەبیاتی مۆدێرندا:

ڕۆژنامەی (سەروەتی فانون) واتا سامانی هوونەر لە سەردەمی تەنزیمەتدا ڕۆڵێکی گرنگی لە نوێبوونەوەی ئەدەبی تورکیدا هەبووە، ڕۆژنامەکە لە ساڵی ١٨٩٦ لە ئەستەنبوڵ، لەلایەن نووسەرانی سەردەمی تەنزیماتەوە وەک: ئیبراهیم شیناسی، نامیق کەمال و زیا پاشا چاپ کراوەو دەرچوە.

سەروەتی فانون بەشدارییەکی بەرچاوی لە ڕاستکردنەوەی یاساکانی زمان و ڕێنووس و مامەڵەکردن لەگەڵ پرسە کۆمەڵایەتییەکان و هەمەچەشنکردنی ژانرە ئەدەبییەکاندا کرد. هەروەها ڕۆژنامەکە بەشداری کرد لە بڵاوبوونەوەی بیرۆکەی مۆدێرنیزاسیۆن لە ئیمپراتۆریەتی عوسمانیدا ,Akbulut) 2014:18)

ئیبراهیم شیناسی وەک سەرنووسەری ڕۆژنامەی سەروەتی فانون، کاری کردووەو بیرۆکەی گرنگی سەبارەت بە شوێنی ئەدەب لە کولتوور و کۆمەڵگەی تورکیدا خستۆتە ڕوو. نامیق کەمال، ستوونی ڕەخنەی لە ڕۆژنامەکەدا بڵاوکردەوەو پێشەنگ بوو لە پەرەپێدانی ژانری شانۆ.

زیا پاشا-ش، شیعر و ڕەخنەی لەو ڕۆژنامەیەدا بڵاو کردووەتەوە.

سەروەتی فانون پێشەنگ بوو لە نوێبوونەوەی ئەدەبی تورکی لە سەردەمی تەنزیمەتدا و ڕێگەی دا بیرۆکەی نووسەرانی پێشەنگی ئەو سەردەمە بڵاوبێتەوە. بەم شێوەیە ئەدەبیاتی تورکی چووە سەردەمێکی نوێ و هەنگاوێکی گرنگی لە پرۆسەی مۆدێرنیزاسیۆندا ناوە.(Güneş, 2013:21)

ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

لە سەردەمی تەنزیماتدا گۆڕانکاری زۆر لە ئەدەبدا کرا. بەپێچەوانەی ئەدەبی دیوان، هەوڵی خولقاندنی زمان و شێوازێکی نوێی ئەدەبی درا. نووسەران زیاتر سەرنجیان لەسەر کێشە کۆمەڵایەتییەکان و ژیانی خەڵک و ڕووداوە واقیعییەکان بووە. ژانری نوێی ڕۆمان و چیرۆک و شانۆگەری سەریان هەڵدا و زمانێکی نوێ لەو ژانرانەدا بەکارهێنرا. بەم شێوەیە ئەدەبیاتی تورکی دەستی کرد بە بەکارهێنانی زمانێکی سادەتر و تێگەیشتووتر .ئەو بڕیاری نوێبوونەوەیە، کە لە سەردەمی تەنزیمەتدا درا، گۆڕانکارییەکی ڕیشەیی لە ئەدەبی تورکیدا دروستکرد و بناغەی ئەدەبی مۆدێرنی تورکی دانرا. هەروەها ئەم قۆناغە وەک یەکەم قۆناغ وەرگیراوە، کە ڕۆمانێکی تورکی بەتەکنیک و هونەری ڕۆژئاوایی لە ئەدەبیاتی تورکیدا نووسراوە. گرنگی چاپ و کردنەوەی چاپخانەی زۆر و دەرکردنی ڕۆژنامە و گۆڤارەکان وای کرد ئەدەبی تورکی نوێی لە ناوڕاستی سەدەی نۆدەهەم تا وەکو ئەمڕۆش بەردەوامبێت. (عطا ترزی باشی، 102:2021)

یاسای زمان و ژانەرە ئەدەبیەکان:

ئەدەبیاتی تورکی لە سەردەمی تەنزیماتدا لە ڕێگەی ڕۆژنامەگەرییەوە پرۆسەی نوێبوونەوەی خۆی دەستپێکرد. سەردەمی تەنزیمەت ئەو بزووتنەوەی چاکسازیەیە کە لە نێوان ساڵانی ١٨٣٩ بۆ ١٨٧٦ لە ئیمپراتۆریەتی عوسمانی ڕوویدا. لەم قۆناغەدا ئەدەبیاتی تورکیش چووە ناو بزووتنەوەی نوێبوونەوەو ڕۆژنامەکان بوون بە یەکێک لە ئامرازە گرنگەکانی ئەم نوێبوونەوەیە، ڕۆژنامەکان بوونە سەکۆیەک بۆ دانانی یاسای زمان و ڕێنووسی تورکی و هەروەها سەرهەڵدانی ژانەرە نوێیەکان و دەرگایەک بوو بۆ چارەسەری پرسە کۆمەڵایەتییەکان(Köse, 2018:79)

یاساکانی زمان و ڕێنووسی: ڕۆژنامەکان پێشەنگ بوون لە ڕاستکردنەوەی یاساکانی زمان و ڕێنووسی تورکیی. نووسەران بە بەکارهێنانی زمانی تورکی دروست لەو بەرهەمانەی کە لە ڕۆژنامەکاندا بڵاویان دەکردەوە، بەشدارییان لە پەرەپێدانی زمانەکەدا کردووە.(محمد حرب، 26:1975)

سەرهەڵدانی ژانەرە نوێیەکان: ڕۆژنامەکان پێشەنگ بوون لە هەمەچەشنکردنی ژانرە ئەدەبییەکان. بە تایبەتی نامیق کەمال ژانەری شانۆی هێنایە ناو ئەدەبی تورکییەوە و بەو ڕەخنە شانۆییانەی کە لە ڕۆژنامەکاندا بڵاوی دەکردەوە، بەشداریی لە پەرەپێدانی ئەم ژانرەدا کرد.(İnce, 2010:263)

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(٩) – ژمارە(٤)، زستان ٢٠٢٤
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

ئەنجام

1. لەم توێژینەوەیەدا دەردەکەوێت ئەدەب و ڕاگەیاندن ڕۆڵ و کاریگەری زۆریان لەسەر یەکتری هەیە، لەم بارەیەوە پسپۆرانی ئەدەب و ڕاگەیاندن بیروبۆچویان زۆر لەیەکەوە نزیکە، هەندێك لە پسپۆران ئەدەب بە خزمەتکاری ڕۆژنامەگەری دادەنێن و هەندێکی دیکەش ئەوە بە پێچەوانە دەبینن و دەستەی سێیەمینیش باوەڕیان بەو جیاکارییە نییە کە لەنێوان ئەدەب و ڕۆژنامەگەریدا دروستکراوە و لەسەر ئەو باوەڕەن کە هەردووکیان یەك شتن و ناکرێ لەیەك جودابکرێنەوە.
2. نووسەر و ڕۆژنامەنووسی دیکە هەن باوەڕیان وایە، کە ئەدەب و ڕۆژنامەگەری یەك شتن و لەیەك جوداناکرێنەوە، چونکە نە ڕۆژنامەگەری بەبێ ئەدەبیات گەشەدەکات و پێش دەکەوێت و نە ئەدەبیش دەتوانێت بەبێ ڕۆژنامە پەیامە مرۆییەکەی خۆی بگەیەنێت، چونکە ڕۆژنامەگەری دەرفەت دەڕەخسێنێت بۆ گەیاندنی بیرۆکە و شێوازی نوێ کە لە قەڵەمی ئەدەبیاتدا لەدایک بوون بۆ خوێنەرێکی فراوانتر.
3. پیشەی ڕۆژنامەگەری بە بەشداریی کەسانی خاوەن بڕوانامەی ئەدەبی دەگوازرێتەوە بۆ ئاستێکی بەرزتر و دەبێتە پیشەیەکی ڕۆشنبیری و ڕەخنەیی و ئەدەبی نەک پیشەیەک کە تەنها هەواڵ بڵاودەکاتەوە، لەگەڵ ئەوەشدا ڕۆژنامەگەری سەکۆیەکی نوێ پێشکەش بە نووسەرانی جیهانی ئەدەبی دەکات.
4. نووسەران دەرفەت دەدۆزنەوە بۆ ئەوەی دەنگی خۆیان ببیستن لەلایەن خوێنەرانەوە بە بەکارهێنانی قەڵەمەکانیان لەسەر بابەتی نائەدەبی، بە ستوونی و بابەت کە بە بەردەوامی لە ڕۆژنامەکاندا بڵاودەکرێنەوە، لە کۆتاییدا دەڵێین ڕۆڵی ڕۆژنامەگەری لە نوێبوونەوەی ئەدەبدا بە زیادکردنی هاوکاری نێوان ئەدەب و ڕۆژنامەگەری بەشدارە لە گەشەپێدانی هەردوو بوارەکەدا. هاوکاری نێوان نووسەر و ڕۆژنامەنووسان یارمەتیدەرە بۆ دۆزینەوەی بیرۆکەی نوێ و هۆشیارکردنەوەی کۆمەڵگا.

لیستی سەرچاوەکان

1. باقر صاحب، بين الصحافه والادب، 16-2-2016
2. محمد حرب عبداحميد- الادب التركى الحديث و المعاصر- القاهره ١٩٧٥ لاپەرە ٢٤،٢٩ .
3. گۆڤاری(صوت التحاد) ژماره ٤٤ساڵی ١٩٨٧،لاپەرە ٥٠-٥٥ نوسینی محمد عبدلباقی ئەلعانی.
4. د.ابراهيم الداقوقى،فنون الادب الشعبى التركمانى، الطبعه الاولى ١٩٦٢ .
5. *Türkmen Gazeteciliğinin Tarihi, yazar: İsmail Ali, Erbil 2007 yılında s45.*
6. *تاريخ المطبعات و الصحافه في كركوك،عطا ترزى باشى، ٢٠٠١*
7. *Tanpınar, Ahmet Hamdi. (1949). Beş Şehir. İstanbul: Dergah Yayınları.*
8. *Pamuk, Orhan. (1990). Beyaz Kale. İstanbul: İletişim Yayınları.*
9. *Oran, Baskın. (2008). Yeni Türk Edebiyatında Siyaset ve İdeoloji. İstanbul: İletişim Yayınları.*
10. *Ercan, Alev. (2012). Yeni Türk Edebiyatında Basın ve Siyaset İlişkisi: Yakup Kadri Karaosmanoğlu Örneği. Journal of Gazi Academic View, 6(12), 109-126.*
11. *Türk, Fatih. (2005). İttihat ve Terakki ve Basın. İstanbul: İletişim Yayınları.*
12. *Özyürek, Esra. (2006). Nostaljik Bir Edebiyat: Yeni Türk Edebiyatı. Toplumsal Tarih, 146, 34-41.*
13. *İnce, Özdemir. (2009). Yeni Türk Edebiyatı ve Gazetecilik. Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 22(1), 1-16.*
14. *Boz, E. (2019). Journalistic Representations and the New Turkish Novel: A Case Study of Hasan Ali Toptaş's "Bereketli Topraklar Üzerinde". Middle Eastern Literatures, 22.*
15. *Ekmekçi, B. (2016). Türkiye'de edebiyat ve gazetecilik ilişkisi: 1980'ler ve sonrası. İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 34, 75-89.*
16. *Eraslan, K. (2018). "Cümbüş-i İstanbul" Gazetesinde İstanbul Sosyo-Kültürel Hayatının Yansımaları (1914-1918). Ankara Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 39(2), 101-120.*
17. *Genç, E. (2016). The Role of the Press in the Early Republican Period and the Novels of Yakup Kadri Karaosmanoğlu. Middle Eastern Literatures, 19(1), 36-49.*
18. *Yıldız, B. (2016). Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Edebiyat Anlayışı Bağlamında Gazetecilik Mesleği ve Medeniyet Meselesi. Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 1(1), 33-44.*
19. *Altınay, A. G. (2014). Nâzım Hikmet's poetry and the press: reflections on the function of literature in the public sphere. Middle Eastern Literatures, 17(3), 286-301.*

20. *Korkmaz Alemdar, H. (2014). Gazetecilik ve Edebiyat İlişkisi. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 38, 415-430.*
21. *Kırış, A. (2009). Yeni Türk Edebiyatı'nda Gazetecilik. Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 1(1), 1-17.*
22. *Özgen, M. (2015). Gazetecilik ve Edebiyat İlişkisi: Yeni Türk Edebiyatı Örneği. Sosyal Bilimler Dergisi, 24(1), 1-15.*
23. *Köse, İ. (2018). Yeni Türk Edebiyatı'nda Gazetecilik Temalı Romanlar. Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 15, 65-79.*
24. *İnce, M. (2010). Yeni Türk Edebiyatı'nda Gazetecilik ve Edebiyat İlişkisi. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 62(557), 267-281.*
25. *Şeref Bilsel, "Türk Edebiyatında Gazetecilik ve Roman", Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Sayı 10, 2011.*
26. *Ebru Uzun, "Yeni Türk Edebiyatında Gazetecilik ve Gazeteci Karakterleri", Türklük Bilimi Araştırmaları, Sayı 25, 2011.*
27. *Hakan Akbulut, "Türk Edebiyatında Gazetecilik ve Roman", Cumhuriyet Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı 5, 2014.*
28. *Aysun Güneş, "Türk Romanında Gazetecilik", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı 16, 2013.*

The role of journalism in the renewal of Turkish literature The Period of Regulation (1861-1896)

Karwan Rauf Taha Mirani
Ministry of Culture, Erbil, Kurdistan Region, Iraq.
Email: Karuan.rauf87@gmail.com

Keywords: *Journal, Turkish Literature, News Paper, renewal, Turkish journalism*

Abstract

The period of Tenzimat began in the mid-19th century in the Ottoman Empire and represents a process of modernization. This period began with the writing of Humayun Gulkhana proclaimed by Sultan Abdülmecid in 1839. The Tanzimat period was a period of various reforms in the Ottoman Empire and major changes took place in the social, political and economic spheres of Turkish language and literature. The

Tanzimat period is seen as a reflection of the modernization efforts of the Ottoman Empire, and the reforms undertaken during this period were the cornerstone of the Ottoman reforms. Because Ottoman literature was located between Arabic and Persian literature, which are two major, widespread and advanced literatures influential in the region, Ottoman literature had little influence, so that it could not fit within the rule of the Ottoman Sultan. This led to the Ottoman Sultan's decision to organize the arts (Tanzimat Reforms) in 1839 during the reign of Sultan Abdul Majid. More than twenty years later, in the late 1860s, Turkish literature began to renew itself through newspapers and publications influenced by Western literature. During this period, the renewal of Turkish literature took bold steps through newspapers and several writers in various literary fields. This led to an increase in journalistic activities, especially during the Tanzim period, during which literature was renewed. Since newspapers could easily reach the public opinion, it made literary works circulate and changed the reading habits of the people. In addition, newspapers provided opportunities for writers’ ideas to be disseminated quickly. Thus, the writers drew attention and created awareness by writing articles critical of social problems. In this paper, we have discussed in detail several important topics of Turkish literature, journalism and literary renewal that writers and newspapers played a significant role in the development and renewal of literature. In addition, we have mentioned the beginning of the Tanzimat Reforms and renewal of literature through talented writers and newspapers, and then this renewal continued in several stages until the middle of the last century.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(٩) – ژمارە(٤)، زستان ٢٠٢٤
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

دور الصحافة في تجديد الأدب التركي
خلال فترة التنظيم في عام (1861-1896)

ملخص:
بدأت فترة تنزيمات في منتصف القرن 19 في الإمبراطورية العثمانية وتمثل عملية التحديث. بدأت هذه الفترة بكتابة همايون جولخانة التي أعلنها السلطان عبد المجيد عام 1839. كانت فترة التنظيمات فترة إصلاحات مختلفة في الإمبراطورية العثمانية وحدثت تغييرات كبيرة في المجالات الاجتماعية والسياسية والاقتصادية للغة التركية وآدابها. ينظر إلى فترة التنظيمات على أنها انعكاس لجهود تحديث الإمبراطورية العثمانية ، وكانت الإصلاحات التي أجريت خلال هذه الفترة حجر الزاوية في الإصلاحات العثمانية. ولأن الأدب العثماني كان يقع بين الأدب العربي والفارسي، وهما أدبان رئيسيان وواسعا ومتقدمان مؤثران في المنطقة، لم يكن للأدب العثماني تأثير يذكر، بحيث لم يكن يندرج ضمن حكم السلطان العثماني. أدى ذلك إلى قرار السلطان العثماني بتنظيم الفنون (إصلاحات التنظيمات) في عام 1839 في عهد السلطان عبد المجيد. بعد أكثر من عشرين عاما ، في أواخر ستينيات القرن التاسع عشر ، بدأ الأدب التركي في تجديد نفسه من خلال الصحف والمنشورات المتأثرة بالأدب الغربي. خلال هذه الفترة ، اتخذ تجديد الأدب التركي خطوات جريئة من خلال الصحف والعديد من الكتاب في مختلف المجالات الأدبية. أدى ذلك إلى زيادة في الأنشطة الصحفية ، خاصة خلال فترة التنظيم ، والتي تم خلالها تجديد الأدب. نظرا لأن الصحف يمكن أن تصل بسهولة إلى الرأي العام ، فقد جعلت الأعمال الأدبية متداولة وغيرت عادات القراءة لدى الناس. وبالإضافة إلى ذلك، أتاحت الصحف فرصا لنشر أفكار الكتاب بسرعة. وهكذا ، لفت الكتاب الانتباه وخلقوا الوعي من خلال كتابة مقالات تنتقد المشاكل الاجتماعية. ناقشنا في هذه الورقة بالتفصيل عدة مواضيع مهمة من الأدب التركي والصحافة والتجديد الأدبي والتي لعب للكتاب والصحف دور مهم في تطوير الأدب وتجديده. بالإضافة إلى ذلك ، ذكرنا بداية إصلاحات التنظيمات وتجديد الأدب من خلال الكتاب والصحف الموهوبين ، ثم استمر هذا التجديد على عدة مراحل حتى منتصف القرن الماضي.